

פרלמנטרית אפקטיבית על יוזמות החקיקה של הממשלה), עלול לפגוע באיזון הראוי, על פי עקרון הפרדת הרשויות, בין הרשות המבצעת לרשות המחוקקת בהליך החקיקה. משטר דמוקרטיי-פרלמנטרי אמיתי מחייב שחקיקה תיעשה הן להלכה והן למעשה בבית המחוקקים ועל ידי בית המחוקקים

גם היועץ המשפטי לממשלה קבע בעבר באופן חד משמעי כי אין להשתמש בחוק ההסדרים על מנת לפגוע בזכויות מהותיות או על מנת להעביר הסדרים מהותיים. עתה, בדלת האחורית, ללא כל דיון ציבורי, בניגוד לרוח בג"ץ ולהנחיות היועץ, הוכנס הנושא לחוק ההסדרים לאחר שהכנסת התנגדה למהלך זה במשך שנים. אם נכונה השמועה כי היועץ המשפטי נתן את ידו ליוזמה זו של מנהל בתי המשפט הרי שמדובר בהסכמה בלתי מובנת, אשר יש לבטלה. את הדיון הציבורי בעניינים מהותיים ומרחיקי לכת כמו נושא הארכת גיל הפרישה לשופטים יש להותיר לכנסת בחקיקה ראשית ואין להיגרר לתרגילים פרלמנטרים מפוקפקים, כמו חוק ההסדרים, גם אם הם נוחים למערכת המשפט. מערכת המשפט איננה מפלגה פוליטית ואיננה "תנועה ציבורית", לא אמורה להיות לה "אג'נדה" ואין היא צריכה להרשות לעצמה להשתתף בתעלולים הפוליטיים. מוטב ששרת המשפטים, המגלה עצמאות ואומץ לב ציבורי בנושאים אחרים, תחזיר את הדיון למסלולו התקין.

פה זה לא אמריקה

מעריב, נובמבר 2006

מ

נהל בתי המשפט החדש, השופט משה גל, פרש במסיבת העיתונאים הראשונה שקיים לפני מספר ימים, את השקפת עולמה של מערכת המשפט באשר למבנה המערכת. לדבריו יש להוריד את העומס מעל בית המשפט העליון באמצעות הורדת כל התיקים לערכאות התחתונות ולהשאיר את בית המשפט העליון לעסוק בעניינים עקרוניים וחוקתיים בלבד, בדומה לבית המשפט העליון האמריקני. כזכור לבית המשפט העליון האמריקני – העומד בראש פירמידה מסועפת של בתי משפט מדינתיים ופדראליים – אין מגיעים בערעור בזכות, אלא הוא עצמו בוחר מספר מצומצם של תיקים (כמה מאות בלבד בשנה) מתוך כלל הערעורים הרבים המוגשים לו, לאחר שהתיקים עברו בערכאות רבות הכפופות לו. על-פי השקפתו של השופט גל, אין די ביישום מסקנות 'ועדת אור' למבנה בתי המשפט, שעיקרן העלאת סמכויות בתי משפט השלום באופן שירחיק את מרבית המתדיינים מערעור בזכות לבית המשפט העליון, ואשר יישומן 'תקוע' בכנסת בשל ההתנגדות הציבורית הרחבה, אלא יש להקצין עוד יותר, עד כדי ביטול התפקיד היסודי של העליון: שמיעת הערעורים האזרחיים והפליליים. כאשר פורסמו מסקנות ועדת אור בספטמבר 97, טענו המבקרים כי מדובר באימוץ המודל האמריקני בניגוד לרצוי בישראל. טענות אלה הוכחו נמרצות על ידי הנשיא ברק אולם לאחר פרישתו שב ויוצא המרצע מן השק. המודל האמריקני איננו מתאים כלל למדינת ישראל, שכן בארצות הברית חוקה כתובה מזה מאות שנים, לבית המשפט העליון בארצות הברית תפקידים חוקתיים מוגדרים, החוקה הנה חלק מהגדרת הלאומיות האמריקנית, ושופטיו נבחרים באופן פוליטי מובהק לאחר הצגת תפיסת עולמם הפוליטית. בישראל, לעומת זאת, אין חוקה, את התפקיד החוקתי בית המשפט העליון לקח על עצמו בהליך שנוי במחלוקת, ובכל מקרה, תפקידו העיקרי והמסורתי של העליון היה ונשאר שמיעת הערעורים האזרחיים והפליליים, בדומה למדינות אירופה. הניסיון של בית המשפט העליון להתנער מתפקידו המרכזי, תוך הפיכתו למוסד אליטיסטי המרוחק מן הציבור והעוסק רק בעניינים עקרוניים וחוקתיים,

עומד בניגוד לאינטרס הציבורי של האזרח הקטן הנותן את אמונו במערכת הצדק. מדובר גם בהרעת השירות המשפטי באופן ניכר, לפחות למספר שנים לא מבוטל, עד ששופטים אחרים יצברו את הניסיון, המומחיות והיוקרה להם זוכים שופטי בית המשפט העליון. למותר לציין כי אימוץ המודל האמריקני כמוצע על ידי השופט גל, יחייב גם שינוי קיצוני בדרך מינוי השופטים תוך בדיקת עמדותיהם הפוליטיות של השופטים, לכך מתנגדים כמובן בתוקף ראשי מערכת המשפט. בכל מקרה, גם מודל צנוע יותר של העברת סמכויות חלקיות לערכאות הנמוכות, כמו יישום מסקנות ועדת אור, מצוי במחלוקת ציבורית ופוליטית קשה, באשר לתפקידו של בית המשפט העליון בחברתנו. אשר על כן, ראוי כי מערכת המשפט בכלל, ומנהל בתי המשפט בפרט לא ישמשו שחקנים פעילים בוויכוח הציבורי החריף הקיים בנושא חשוב זה העשוי להשפיע באופן ניכר על אורח חיינו. יש הסבורים כי מודל בית המשפט העליון הראוי בישראל הוא דווקא זה הקיים במדינות בעלות מספר אוכלוסין דומה, כמו מדינות סקנדינביה, שם מכהנים עשרות שופטים בעליון הממלא את תפקידו כבית משפט לערעורים, ולא המודל האמריקני, שלא מתאים כלל למדינת ישראל. מערכת המשפט נועדה, בראש ובראשונה, לשרת את הציבור ולא לשלוט בו, ולא ייתכן שהפתרון לעומס הקשה יבוא על גבם של ציבור המתדיינים. הגדלת מספר שופטי העליון בהתאם למודל הסקנדינבי, הייתה פותרת למעשה את העומס ומתאימה יותר לאופיה של מדינת ישראל.

רפורמה שזקוקה לתיקון

מעריב, מרץ 2003

ר המשפטים הנכנס, טומי לפיד, צריך לתקן הרבה טעויות שעשה קודמו, מאיר שטרית. במסגרת הרפורמה במערכת המשפט, העלה שטרית את סמכות בית משפט השלום לדון בתיקים עד 2.5 מיליון שקל. התוצאה הייתה התרוקנות של בית המשפט המחוזי והעברת מרב העומס לבית משפט השלום. מה שאומר, ש"רפורמה" היא לעתים רק מתכון לפגיעה. משנוכח השר היוצא בטעותו ובעומס המוגזם שנוצר בבית משפט השלום, הוא ניסה "לתקן" אותה על ידי טעות נוספת: הנהגת משמרת שנייה בבית משפט השלום. לכאורה, צעד מבורך שנועד להקל על העומס. למעשה, שטרית בא לברך ונמצא מקלל. דומה ששום נושא בשנים האחרונות לא איחד סביבו את ציבור עורכי הדין כמו המאבק נגד המשמרת השנייה. קל להבין מדוע: מדובר בפגיעה אנושה לא רק בעורכי הדין, אלא גם בלקוחותיהם. עורך דין אינו מסוגל להופיע בבית משפט בבוקר ואחר כך לרוץ ולהופיע במשפט אחר אחר-הצהריים, מבלי שהיה סיפק בידיו להתכונן. התוצאה: עורך הדין מגיע לא מוכן ואיכות השירות ללקוח נפגעת. 95% מעורכי הדין עובדים במשרדים קטנים ובינוניים. אין להם יכולת של משרדים גדולים להחליף עורך דין באמצע התיק, ושוב השירות ללקוח נפגע. במיוחד קשה הפגיעה בעורכי ועורכות הדין עם ילדים קטנים. עד היום, היה אפשר להופיע בבוקר ולקחת את הילד מן המעון אחרי הצהריים. המשמרת השנייה מאלצת ויתור על הקריירה או על גידול ילדים. מדינת ישראל רוויה בחוקים להגנה על העובד. מדוע תדון המדינה סקטור שלם ל"עבודות תחת הגלימה", שש עשרה שעות ביום בלי מנוחה ובלי יכולת לנהל חיי משפחה? אם יבוא מי ויטען כי עריכת הדין הינה מקצוע חופשי ועורך הדין רשאי לקבוע לעצמו את שעות עבודתו, מה קורה עם אלפי עורכי הדין השכירים שזמנם נתון בידי מעבידם? מה קורה עם אלפי עורכי דין שהם עובדי מדינה ועובדי רשויות מקומיות? הייתכן שכל העובדים במדינה ייהנו מחוק שעות עבודה ומנוחה חוץ מעורכי הדין? עובדה שהנהלת בתי המשפט מינתה שופטים מיוחדים למשמרת השנייה. אלה אינם שופטים בבוקר אלא רק אחרי הצהריים. אבל

עורך הדין חייב להתייצב למשפט גם בבוקר וגם אחרי הצהריים. המדינה הכתיבה מצב בו עורך הדין הוא העובד היחיד במדינה שאינו מוגן על-ידי חוקי העבודה. גורמים בלשכת עורכי הדין ניסו להגיע ל"פשרה" שתמציתה "משמרת שנייה בהסכמה". אבל היכן יימצא עורך דין צעיר ושכיר שיעז לא להסכים עם "הצעה ידידותית" של שופט? ההצעה ל"הסכמה" היא אחיזת עיניים, ועורכי הדין יודעים זאת. כ־9,000 עורכות ועורכי דין כבר חתמו על עצומות נגד הנהגת המשמרת השנייה. זהו מספר חסר תקדים בהיקפו. שר המשפטים היוצא שטרית הנהיג את המשמרת השנייה כמחטף ובניגוד לחובות שמטיל עליו החוק. כתוצאה מכך הוציא בג"צ צו על תנאי. מר שטרית ככל הנראה לא יהיה זה ששייב על הבג"צ, אלא השר החדש, יוסף לפיד. המסר שצריך לחדור לראשו של שר המשפטים החדש הוא: אתה, שהטפת לחיזוק מערכת המשפט, חייב לבטל את הטעות האומללה שהנהיג קודמך. ככה לא עושים רפורמה.

לאורך מרבית תקופת כהונתו של הנשיא ברק, עשה הנשיא ניסיונות חוזרים ונשנים לממש את מסקנות ועדת אור למבנה בתי המשפט. עיקר המלצות הוועדה היו הגדלת סמכויות בית משפט השלום על חשבון בית המשפט המחוזי. מטרת ה"רפורמה" בסופו של דבר הייתה לצמצם, בין השאר, את יכולת גישתו של האזרח הקטן לבית המשפט העליון, בכך שערכאת הדיון המרכזית תהיה בשלום, והערעור – במחוזי. בית המשפט המחוזי, בו יושבים השופטים המנוסים והוותיקים ביותר בערכאה הדיונית, ייוחד לפי מסקנות ועדת אור, לאלפיון העליון ולבעיותיו, לנושאים כגון – קניין רוחני, דיני חברות ופשיטת רגל, במסגרת תפיסה אולטרה-קפיטליסטית הרואה באזרח הקטן ובבעיותיו סרח עודף. אולם כידוע, מסקנות אלה היו שנויות במחלוקת ציבורית חריפה ולאור ההתנגדות הציבורית הנמרצת הדבר לא עלה יפה. לפני מספר ימים התארח מנהל בתי המשפט, השופט אוקון, בלשכת עורכי הדין, והודיע כי בכוונתו להביא בדחיפות הצעת חוק אשר תביא להעלאת סמכויות בית משפט השלום בהתאם למסקנות ועדת אור הנ"ל. לדבריו, הפעם הצעת החוק לא תיקרא יותר "רפורמה" אלא תכונה "תיקונים", מן הסתם על מנת להמתיק את הגלולה לחברי הכנסת המתנגדים מזה שנים – ובצדק – להעלאת סמכויות השלום. צעד חלקי שנעשה בצו במאי 2001 להעלאת סמכויות בית משפט השלום ממיליון ₪ לשניים וחצי מליון ₪, על-ידי השרים שטרית ופינס בתפקידיהם הקודמים, התברר, כצפוי, ככישלון חמור שהביא לסתימה נוספת של בתי משפט השלום, רוקן את הערכאה הדיונית החשובה ביותר – בתי המשפט המחוזיים – והרחיק את הציבור מבית המשפט העליון בערעורים אזרחיים. עתה מן הסתם דומה כי מדובר בניסיון להעניק לנשיא ברק "מתנת פרידה" לקראת פרישתו בספטמבר, שיש בה כדי לממש את מטרתו המוצהרת בכל שנות כהונתו. עם כל הכבוד וההערכה לנשיא ברק, העלאת הסמכויות הוכחה כרעיון מופרך שיגרום נזק למערכת המשפט ואין לממשו אף לא כ"מתנת פרידה". כל העלאה נוספת בסמכויות בבית משפט השלום תביא לקריסת בתי משפט

השלום ולפגיעה חמורה בשירות המשפטי לו זכאי האזרח הקטן. אין בתי משפט השלום מסוגלים לדון כיום בתיקים הגדולים והמורכבים בתחומים שונים. אין סיבה כי השופטים הוותיקים והמנוסים היושבים במחוזי יקדישו את זמנם לבעיות האלפיון העליון, רק על מנת שבית המשפט העליון יוכל להתרכז בעניינים ציבוריים ומנהליים. אין זה פלא, אם כך, כי במשך תשע שנים התנגדה הכנסת נמרצות להצעת החוק הנ"ל ומסקנות ועדת אור לא יושמו. הטענה כי הפתרון לבעיית העומס של בתי המשפט טמונה ביישום מסקנות ועדת אור הוכחה כאשליה מסוכנת אשר התנפצה זה מכבר. שישים שופטים נוספו למערכת, בהתאם למסקנות ועדת אור, ודומה כי דבר לא השתנה. מאז התמנה שר המשפטים החדש, חיים רמון, הוא הביע דעות מקוריות ועצמאיות בשורה ארוכה של נושאים והודיע כי יבחן כל נושא באופן ענייני ובלתי תלוי. מוטב שגם בנושא קריטי זה יעצור את הליכי החקיקה ויקיים דיון ציבורי מחודש בשינויים שהתחוללו במערכת המשפט מאז פרסום מסקנות ועדת אור בשנת 1997, ובהשפעת העלאת הסמכויות מחודש מאי 2001, בדומה לדיון הציבורי שקיים בשעתו קודמו בתפקיד, הד"ר יוסי ביילין, עם כניסתו לתפקידו כשר משפטים.

בג"ץ כשריד מנדטורי

מעריב, נובמבר 2006

לאחרונה אנו עדים כמעט מדי יום לצווי בג"ץ שעוד טרם ידענו כמותם: הממשלה תנמק תוך חמישה עשר יום מדוע לא תוקם ועדת חקירה ממלכתית, היועץ המשפטי לממשלה ינמק תוך חמישה ימים עמדתו באשר להמשך כהונת הנשיא, היועץ ינמק בתוך חמישה ימים מדוע לא יפרסם את החשדות כנגד חבר הכנסת ליברמן ועוד... בג"ץ הינו אמצאה ישראלית, ערכאה ראשונה ואחרונה בה ניתן לכל עותר להגיע באופן מידי לערכאה העליונה ולדרוש צווים, ללא דיון משפטי מוקדם וחקירת עדים, הכל על סמך תצהירים, ללא אפשרות של ממש לקביעת ממצאים עובדתיים וללא זכות ערעור. מקור תופעה זו הנו בתקופת המנדט, שם החליט השלטון הבריטי כי עתירות כנגד הנציב תידונה בפני ערכאה המורכבת משופטים בריטים אשר הרכיבו את הערכאה העליונה, על מנת שלא יצטרך להתמודד עם שופטים יהודים וערבים שכיהנו גם בערכאות התחתונות. מבנה משונה זה נותר לאחר הקמת המדינה עד עצם היום הזה, על אף שבמושבות אחרות של האימפריה הבריטית, שקיבלו את עצמאותן, לא נשתמר. הפרוצדורה הדיונית בבג"ץ מקנה יתרון חשוב ומשמעותי לרשות ועומדת בעוכריו של האזרח הקטן אשר ללא שאלונים, גילויי מסמכים וחקירות נגדיות, המקובלות בהליכים רגילים, איננו יכול להגיע לשורש האמת בהתנהגותה של הרשות. וכן, בניגוד לרושם שניתן לקבל מכותרות העיתונים העוסקות יומם ולילה בעתירות ציבוריות ופוליטיות – רובן הגדול של העתירות (כ-95%) נדחות עקב כך על ידי בג"ץ, והאזרח הקטן יוצא כשידיו על ראשו. הרציונל בדבר הצורך להקל את העומס על בית המשפט העליון ולהוריד את העתירות לערכאה נמוכה יותר כערכאה ראשונה לא צלח. לפני כעשור, ביוני 1996, הופיע הנשיא ברק בפני הוועדה הציבורית למבנה בתי המשפט, ועדת אור, והודה כי אכן המבנה הנוכחי של בג"ץ הינו אנומליה מתקופת המנדט שיש לתקנה. לדברי הנשיא אז, בתוך עשר שנים יש להוריד את כל העתירות לבית המשפט המחוזי כערכאה ראשונה של בית משפט מנהלי, כמו כל תיק משפטי אחר, ורק הערעור עליהן יגיע לבית המשפט העליון. עשר שנים, סבר הנשיא,

יקח לציבור להסתגל למבנה החדש. בסמוך לאחר מכן, נחקק אמנם חוק בתי
דין מנהליים שהוריד נושאים לבית המשפט המחוזי, אולם התחומים שהורדו
מוגבלים בהיקפם, במשקלם ובחשיבותם, ולא התרחש כל שינוי של ממש.
הפרוצדורה המנדטורית נשארה על כנה, ובימים האחרונים מגיעה לשיאה
בהפצצת הרשות בצווים שונים ומשונים בעתירות בהן היועץ המשפטי נאלץ
להודיע פעם אחר פעם כי לבג"ץ אין סמכות להתערב בנושא הדיון. כך
בנושא ועדת וינוגרד, כך בעניין המשך כהונת הנשיא, וכך גם באשר לחשדות
המתמשכים נגד חבר הכנסת ליברמן. דומה כי העיסוק בנושאים ציבוריים
ואידיאולוגים והחשיפה התקשורתית הפכו בעשור האחרון למשאת הנפש
של שופטי בית המשפט העליון, ואין הם מוכנים לוותר על העוצמה שנטלו
לעצמם, להאציל מסמכותם על בתי המשפט בדרגים נמוכים יותר ולהגיע אל
הסערות הציבוריות רק כערכאת ערעור, לאחר ששקע האבק.

ראוי היה כי הממשלה תקבל על עצמה את האחריות המוטלת עליה
גם בתחום מבנה מערכת המשפט וגורלה, ובצד אחריותה לנושאים אחרים
תדאג להכניס מעט שפיות ולבטל את האנומליה המנדטורית המתמשכת,
כפי שהציע הנשיא בדימוס ברק עוד לפני למעלה מעשר שנים, תוך התאמתו
של ה"פטנט הישראלי" למשפט העמים.

בית משפט עליון לערעורים

הפרקליטים, נובמבר 2005

בקרב פרשנים משפטיים רווחת ההשקפה כי מינויי השופטים לבית המשפט העליון לקו לאחרונה "בבינוניות" או ב"אפרוריות", וכי שופטים אלו יתקשו להכנס אל נעליהם של השופטים שפרשו ובמיוחד לקראת פרישתם הצפויה של הנשיא ברק ושל המשנה לנשיא מ. חשין. לאחרונה ניתן פסק דין של בית המשפט העליון בעניין רים אבר-חנא. אין מדובר בפסק דין חוקתי או בנושא "דמות המדינה וערכיה" או בעניינים של הפרדת הדת מהמדינה או של "מדינת כל אזרחיה", נושאים בהם התיימר בית המשפט העליון לעסוק בשנים האחרונות. אולם, מדובר בפסק דין הנוגע לכל אזרח בישראל, באשר לשאלה כיצד יחושבו פיצוייו בנוגע לנזקי הגוף אם חס וחלילה ייפגע בתאונת דרכים, או במעשה נזיקין אחר. בישראל כ-160,000 נפגעי תאונות דרכים בשנה. נתון זה אומר כי במשך עשור, כמעט בכל בית בישראל, ייפגע אדם בתאונת דרכים, וזאת מבלי להביא בחשבון מעשי נזיקין אחרים. ברוב המקרים בהם נותרה לנפגעים נכות לצמיתות, רכיב הפיצויים המרכזי הינו אובדן ההשתכרות שנגרם להם. כאשר נפגע קטין או צעיר שעוד טרם החל את חיי העבודה, חישוב הפיצויים יתבסס על השכר הממוצע במשק, כאשר עד כה היה מקובל כי לעקרון זה קיימים חריגים כגון מוצא אתני, מעמדי או מגדרי אשר יש בהם להצביע על כך כי באותו מגזר (למשל החרדי או הערבי) הנתונים הסטטיסטיים מצביעים על הכנסה אחרת. בדרך זו נפתח פתח לאפליה ולעיוות דין שנמשכו במשך שנים ואשר נוצלו על ידי חברות הביטוח. חברות הביטוח טענו כי חוק הפלת"ד הינו חוק סוציאלי ונזיקי, וכי העלייה בסכומי פסיקת הפיצויים תגרום לחברות הפסדים אקטואריים ואחרים. בשנים האחרונות שינתה הממשלה את אופן הפעלת החוק, אחרי שנים ארוכות שבהן הופעל על ידי גוף משותף של חברות הביטוח בשם "אבנר", שנוצל להאדרת רווחי חברות הביטוח על חשבון הציבור, והפעלתו הועברה במישרין לחברות. רווחי חברות הביטוח רק גדלו לנוכח התחרות שהתפתחה, והטענות המופרכות על "ההפסדים" שגורם החוק, עברו מן העולם. בפסק דין מבריק של השופט ריבלין (אליו

הצטרפו השופטים גרוניס וג'ובראן), תיקן בית המשפט העליון את העוול הממושך. לאחר שניתח את המשפט ההשוואתי ואת העקרונות המרכזיים של המשפט הישראלי, אמר בית המשפט: "אל לו למשפט לקבוע, מראש, נקודות מוצא שונות לקטינים שונים בישראל, אך משום השתייכותם לקבוצות אוכלוסייה שונות". הפוטנציאל להגיע לכל רמת הכנסה, קבע בית המשפט, נתון לכל ילד/ה בישראל, וביסס את הפיצוי בעניינה של הילדה רים אבו־חנא על השכר הממוצע במשק. בכך נקבע עיקרון נכון וצודק המתאים למדינה קטנה כישראל אשר על אף הריבוד והפיצול החברתי והכלכלי ראוי כי לא יובאו בחשבון שיקולים אתניים מגדריים ומגזריים וכי הפוטנציאל של כל קטין יהיה עיוור צבעים למין, מוצא אתני ורקע סוציו־אקונומי. דומה כי בתפקידו המרכזי של בית המשפט העליון כבית משפט לערעורים, אין חשש כי האחרונים יפלו מן הראשונים. באשר לתפקידים אחרים אותם לקח בית המשפט על עצמו כאן כבר יש מקום לשאול האם עליו לעסוק בהם, אולם על כך במועד אחר.

בשקט, מאחורי הקלעים והרחק מעיני הציבור מנסים משרד המשפטים ומערכת המשפט לנצל את המהומה הפוליטית שהשתררה בעקבות פיזור הכנסת לקראת הבחירות, על מנת לקדם מסקנות ועדת אור שנתקעו בכנסת במשך שנים. ועדת החוקה ממשיכה משום מה להתכנס ולנסות להעביר בקריאה שנייה ושלישית את מסקנות ועדת אור העוסקות בשינויים רדיקלים במבנה מערכת המשפט להם התנגדה שנים. עיקר השינויים הנם העלאת סמכויות בית משפט השלום לחמישה מליון ₪ – שתגרוור הורדה מסיבית של התיקים מבית המשפט המחוזי, הפנוי יחסית, על שופטיו המנוסים, אל בית משפט השלום העמוס לעייפה, על שופטיו הפחות מנוסים. כמו כן, מדובר על הארכה, למעשה, של גיל פרישת השופטים לפנסיה לגיל 75 (!!!) באמצעות פרוצדורה של "שופט עמית". ההצעה מרחיקת הלכת תקועה בכנסת עוד משנת 1997, היא עברה קריאה ראשונה במליאה בשלהי כהונתו של השר שטרית, שניצל את העובדה שחברי הכנסת שהו במזנון וראו משחק במסגרת המונדיאל. עד לימים האחרונים שמענו מפי הנשיא ברק והחוגים המקורבים אליו כי אין לכנס בתקופת בחירות את הוועדה למינוי שופטים (מן הסתם מחשש למינויה של פרופ' גביזון, רחמנא ליצלן...) ואף קיבלנו פסק דין של בג"ץ המרמז על כך לאחרונה שם נאמר: "היות ממשלת מעבר ממשל זמני שאינו ניזון מאימון הכנסת והציבור, מוליד צורך בריסון רב בהפעלת סמכויות השלטון, שנועדו ביסודן לעיתות שגרה. בתקופה זו, מחייב השלטון באיפוק בהפעלת סמכויותיו לגבי כל אותם עניינים שאין כורח ודחיפות מיוחדת לפעול בהם בתקופת המעבר". יצוין כי עמדה זו נסתרה על ידי שרת המשפטים שהצטיידה בחוות דעת הפוכה מהיועץ המשפטי לממשלה, אולם כינוס הוועדה נדחה לאחר הבחירות. עיקרון זה לא מפריע למערכת המשפט לנסות ולבצע שינויים רדיקלים במועד זה, למרות שזכו לביקורת חריפה מצד חוגים שונים, בין היתר, עורכי הדין, האקדמיה ועוד, ואשר יש בהם להרע באופן ניכר את השירות המשפטי לו זכאי האזרח, שכן בתיקים קשים ומסובכים שנדונו עד כה בבית המשפט המחוזי, כגון

בתיקי נכים ונפגעים קשים, ידונו שופטים מנוסים פחות בבית משפט השלום, וזכות הערעור לבית המשפט העליון תישלל למעשה מאזרחים אלו. לאחר שינויים אלה, יהיה בית המשפט העליון פנוי יותר, כך מקווים המציעים, לנושאים "חוקתיים" ו"ערכיים". נראה שכאן, מערכת המשפט פועלת בסטנדרט כפול תוך ניצול תקופת הדמדומים הפוליטית. ההיגיון שהנחה את ראשי המערכת לקבוע כי כינוס הוועדה למינוי שופטים בתקופת בחירות הנו בלתי חוקי, נעלם מעיניהם כאשר מדובר במחטף בכנסת במסגרת ה"תעלולים הפוליטיים" המקובלים. מנהל בתי המשפט, השופט בועז אוקון, דוחף מהלך זה תוך גילוי כשרונות פוליטיים בלתי מבוטלים בהופעותיו התכופות בכנסת, ודומה כי היועץ המשפטי לממשלה נותן ידו למהלך זה מסיבות בלתי ברורות. מוטב כי שרת המשפטים תקדים ותתערב בדחיפות בעניין זה, תמנע את המחטף האנטי ציבורי ותוציא את מערכת המשפט מחוץ ל"תעלולים הפוליטיים" המקובלים, בטרם שההצעות המפוקפקות תיקשרנה למורשתה במשרד המשפטים.

רם שכהונתו במשרד המשפטים הסתיימה, מצא לנכון השר היוצא, יוסף טומי לפיד, לנסות להחיות את ה"רפורמה" במערכת בתי המשפט על פי ועדת אור, שמסקנותיה תקועות בכנסת מזה שנים על דרך של מחטף. הציר הסובב של הרפורמה, על-פי ועדת אור, היה כפול: מצד אחד, הפיכת בית משפט השלום לערכאה הדיונית המרכזית על-ידי הגדלה של סמכותו. מצד שני, "הרחקת" בית המשפט העליון מטווח הנגישות של מרב המתדיינים, כך שיוכל להתפנות לנושאים חוקתיים. גורמים רבים התנגדו לרעיון זה מחשש להעברת "הפקק" לבית משפט השלום ומניעת גישה לבית המשפט העליון. יפה להביא בעניינים אלה את דברי נשיא בית המשפט העליון בדימוס, השופט משה לנדוי (מוסף "הארץ", 6.1.00):

"אצל עורכי דין ואזרחים רבים נוצרת תחושה שבית המשפט עסוק בעניינים שברומו של עולם, ואיננו פנוי דיו לעניינים של יום יום, ענייניו של אזרח מהשורה. התחושה היא שהשופטים מעדיפים לכתוב דיסרטציות, לקבוע ערכים ולעסוק בפילוסופיה כללית, והם פחות מתעניינים בעבודה האפורה של השיפוט הרגיל ויישוב הסכסוכים. אם תתקבל הרפורמה של ועדת אור, המצב הזה עוד יחמיר. כיוון שמסופקני אם המטרה העיקרית של רפורמה זו היא להפוך את בית משפט השלום לבית משפט כללי, דומני שהרפורמה באה להצר את הגישה אל בית המשפט העליון, כדי שיוכל להידמות לבית המשפט העליון היושב בווינגטון. מגמה זו מעוררת תסכול, ולפעמים אפילו ייאוש, אצל עורכי דין הטוענים לפני בית המשפט, וגם אצל שופטים בדרגות הנמוכות"

אין ספק שהורדה מסיבית, כמו שמתוכנן בהצעת החוק שהוגשה בעקבות מסקנות ועדת אור, של כל התיקים, או כמעט כל התיקים, לבית משפט השלום, תפגע באיכות השירות המשפטי ותפגע באמון הציבור. אין ספק גם שהבחירה הסלקטיבית של הנושאים שיישארו בבית המשפט המחוזי, שהוא הערכאה

הדיונית הטובה ביותר, עם השופטים הוותיקים והמנוסים ביותר, מעידה על גישה מעין קפיטליסטית של רצון להבטיח בתי משפט מסוג אחד לעשירים, או למאיון העליון, ובתי משפט מסוג אחר לשאר עם ישראל. זו גישה מצערת, שאיננה טובה לא למערכת המשפט ולא לציבור. לאור ההתנגדות הציבורית הרחבה למהלך המפוקפק של ה"רפורמה" הנ"ל בוצע חלק קטן מהמסקנות המומלצות בחודש מאי 2003. השר שטרית ויושב ראש ועדת חוקה דאז, ח"כ אופיר פינס, הגדילו את סמכויות בתי משפט השלום לשני מליון וחצי ₪ על דרך של צו. במשך הזמן שחלף מאז רק התברר חוסר ההיגיון היסודי המונח ביסוד הרפורמה, ובהגדלת סמכויות בית משפט השלום: בתי משפט השלום הועמסו עוד יותר, העומס על בית המשפט העליון נותר כמו שהיה ואף מספר שופטיו הוגדל ואילו השופטים הוותיקים והמנוסים של בית המשפט המחוזי אינם מנוצלים כראוי. השירות המשפטי הורע בהכרח ונגישות האזרח הקטן לבית המשפט העליון הצטמצמה שכן, כידוע, על החלטה של בית המשפט המחוזי בערעור קיימת רק אפשרות של הגשת רשות ערעור לבית המשפט העליון ולא זכות אוטומטית. על אף הלקחים הקשים שהצטברו בינתיים, ועל אף הביקורת הציבורית החריפה, התעלם שר המשפטים היוצא, שכהונתו הצטיינה בממסדיות יתירה, שלא לומר כפייתית, ובהליכה בתלם שהותווה לו על-ידי ראשי מערכת המשפט בכל הנושאים, והחליט להמשיך את המהלך. איש לא בדק איש לא עירער, די בכך שראשי מערכת המשפט מבקשים זאת. עתה ביקש טומי לפיד להעלות את סמכויות בית משפט השלום לחמישה מליון ₪, (לא פחות!) כך שלמעשה לא יותרו כמעט תיקים בפני שופטי בית המשפט המחוזי למעט תיקים המעסיקים את המאיון העליון בחברה הישראלית – דיני חברות, קניין רוחני ופירוקים. למרבה המזל נתקעה הצעה מופרכת זו בוועדת חוקה בראשותו של ח"כ מיכאל איתן והנזק נמנע בינתיים מן הציבור. מן הראוי ששרת המשפטים החדשה, הגב' ציפי ליבני, תבחן מחדש את כל נושא ה"רפורמה" שלא הייתה ולא נבראה, כמו גם עמדות אחרות של קודמה טומי לפיד, בשורה ארוכה של נושאים, ותקבל החלטה על סמך האינטרס הציבורי, כיצד יקבל הציבור שירות משפטי טוב ויעיל יותר, ועל בסיס אינטרס זה בלבד.

בשנת 2000 הגישה הממשלה את הצעת החוק אשר באה ליישם את מסקנות ועדת אור למבנה בתי המשפט. העיקרון המרכזי של מסקנות הוועדה, העלאת סמכויות בית משפט השלום והורדת תיקים מסיבית לערכאות התחתונות, זכה לביקורת ציבורית נוקבת מחוגי עורכי הדין, האקדמיה וחברי כנסת מסיעות שונות, עד כדי כך ששר המשפטים דאז ביילין לא הצליח להעביר את הצעת החוק אפילו בקריאה ראשונה במליאה. מקץ מספר שנים הצליח השר שטרית להעביר את הצעת החוק במחטף בקריאה ראשונה בעת שחברי הכנסת צפו במונדיאל במזנון... מאז נתקעה ההצעה עד עצם היום הזה בוועדת החוקה כאשר הביקורת עליה אינה שוככת. עתה נתבשרנו כי במשרד המשפטים הוחלט לקחת את אחד הרכיבים המרכזיים של ההצעה – "שופט עמית" ולהעבירו לחוק ההסדרים. על פי ההצעה נשיא בית המשפט העליון ושר המשפטים יהיו מוסמכים להאריך כהונה של שופט פורש למשך חמש שנים בהדרגה עד גיל 75. הצעה זו זכתה לביקורת ציבורית נוקבת שכן משמעותה בפועל היא הארכת גיל הפרישה לשופטים ועל פי המנגנון שנקבע היא מעניקה כוח רב לאישים הנכבדים ללא ביקורת וללא ריסון ציבורי. הצעת חוק דומה להאריך את גיל הפרישה לשופטים ל-72 נכשלה בכנסת. אין מדובר בעניין "טכני" אלא בעניין מהותי מעין כמותו – גיל הפרישה לשופטים הנו גיל 70 והוא גבוה מדי הפרישה (67) מכל מקצוע אחר. כמו כן, בעבר נשמעו קולות כי יש להוריד את גיל הפרישה ולהשוותו לגיל המקובל במשק. בג"ץ כבר אמר באשר לחוק ההסדרים כי אין להשתמש בו כחוק עוקף כנסת ועוקף הדיון הציבורי תוך מניעת ביקורת ציבורית, שכן הדיון בחוק ההסדרים המתקיים עם אישור התקציב אחת לשנה מתבצע בלחץ, ללא דיון ציבורי, על פי ההצבעה הפוליטית. כך נאמר בבג"ץ ארגון מגדלי העופות (השופטת בייניש):

"מנגנון חקיקה זה המשמש את הממשלה כאמצעי "להתגבר על מכשולים פרלמנטרים" (ובמילים אחרות, להימנע מביקורת